

Утицај делатности Европске заједнице на југословенску кризу

Пуковник др *Миодраг Старчевић*

Доста је контроверзних оцена о односу Европске заједнице према југословенској кризи: од оних по којима је Европска заједница главни узрочник распада Југославије до оних по којима је потпуно „недужна“.

Аутор покушава да, полазећи од оцене правне природе ангажовања Европске заједнице и њених појединих поступака, објективно осветли место и улогу Европске заједнице у односу према појединим актерима у југословенској кризи и према југословенском проблему уопште.

При томе, не доводи се у питање оправдан интерес Европске заједнице да се укључи у решавање проблема Југославије. Међутим, аутор истиче многе недоследности и ставове Европске заједнице које нису у складу са правилима међународног права (непроменљивост унутрашњих граница уместо гарантовања међународних граница, неприхватљиво тумачење права народа на самоопредељење, признавање појединих република које су се једнострано отцепиле итд.).

Аутор оцењује да су ставови и методи решавања југословенске кризе које је применила Европска заједница више допринели њеном распривању него смиривању. Једна од значајних негативних последица деловања Европске заједнице је у томе што је њеним деловањем створен модел решавања југословенске кризе који су преузеле и Уједињене нације када су се укључиле у решавање југословенских проблема. Без прилагођавања тог модела реалној ситуацији, балансираног приступа и уважавања интереса свих учесника није могуће доћи до ваљаног решења југословенског проблема.

Уводне напомене

Од самог почетка југословенске кризе* Европска заједница је имала велики, а по многим и одлучујући утицај на ток и начине њеног решавања. Оцене тог утицаја веома су различите. Известан број компетентних и познатих стручњака сматра да је управо она пресудно

* У овом разматрању под појмом „југословенска криза“ подразумевају се збивања на простору Југославије која су претходила распаду СФРЈ, сам чин распада и оружани сукоби који су тим поводом отпочели и још трају.

утицала на то да југословенска криза добије насилан и крвав ток, односно да је умногоме онемогућила мирно разрешавање кризе. Штавише, многи сматрају да су деловањем Европске заједнице, посебно појединих земаља у оквиру ње, неке републике стимулисане на једнострану сецесију и распад Југославије, што је условило избијање оружаных сукоба.

Насупрот томе, постоје, мада ређа, мишљења да је ЕЗ имала добре намере, али да су њена настојања да се југословенска криза реши мирним путем онемогућена неодговорношћу политичара, при чему се посебно потенцира „кривица“ свих руководства српског народа – у Србији, Републици Српској и Републици Српској Крајини.

Различито се оцењује и начин на који се ЕЗ ангажовала у расплету југословенске кризе. Једни сматрају да је њено ангажовање било у складу с међународним правом и правилима понашања у међународним односима, а други да је својим деловањем битно повређивала и правила међународног права и правила понашања у међународним односима, као и да се неовлашћено мешала у унутрашње ствари суверене државе Југославије.

Правна природна ангажовања Европске заједнице

Мишљење да је Европска заједница, а поготову поједине њене чланице, била ангажована у Југославији и пре избијања кризе, и да је својим политичким утицајем и подршком носиоцима појединих политичких опција допринела њеном избијању и развоју у правцу разбијања углавном се чуло од југословенских политичара и јавних радника. Изузетно, сличне ставове заступали су поједини публицисти и јавни радници на Западу (на пример, Д. Шифер) и неки опозициони кругови на Истоку (у Русији и Румунији). У последње време таква мишљења су све чешћа и у званичним круговима на Западу, на пример критика државног секретара САД Ворена Кристофера упућена Немачкој. И многе друге индиције указују на заснованост таквог мишљења. Политичка иступања лидера појединих земаља, пре свега Аустрије и Немачке, и пре појаве озбиљнијих политичких несугласица у Југославији, а поготову непосредно пре избијања оружаных сукоба, потврђују такве оцене. Међутим, сва та догађања су временски сувише близу, и чињенице које су неопходне за доношење сигурних судова и процена још су сакривене у дубини дипломатских архива, па ће праве процене исправности тих ставова бити могуће тек када те архиве буду отворене и релевантне чињенице доступне.

Формално и непосредно ангажовање Европске заједнице отпочело је 28. јуна 1991, кад је на самиту ЕЗ одлучено да се у Југославију пошаљу три министра иностраних послова – Жан Пос, Ђани де Микелис и Ханс Ван ден Брук, уз одлуку да се замрзне свака економска помоћ Југославији. Правна основаност и природа тог ангажовања може се оценити на основу чињенице да је ЕЗ регионална европска организација чије

одлуке немају универзални карактер. Правна обавезност њених одлука и поступака процењује се према уставним актима саме Заједнице и односе се само на њене чланице, а не и на земље изван ње.

Ангажовање ЕЗ, наравно, није требало априори одбити, јер се не може оспорити огроман утицај тако снажне организације и на земље које нису њене чланице. Осим тога, разумљиво је и њено оправдано настојање да се укључи у решавање кризе у Југославији, такође европској земљи, у којој су многи догађаји претили да се изроде у кржаве сукобе. Такође, сасвим је било разумљиво и оправдано да Југославија прихвати ангажовање асоцијације иза које стоје велика економска, политичка и војна моћ и утицај. Јер, одбијање таквог ангажовања несумњиво би имало за Југославију штетне последице.

Обим таквог ангажовања, међутим, требало је ускладити са правилима међународног права, уз потпуно уважавање суверенитета државе Југославије, која је у тренутку када је одлучено о упућивању тројице министара била једини међународни субјект на целој својој територији. То значи да су границе и природа ангажовања ЕЗ могле бити одређени само уз сагласност Југославије. Према томе, пошто одлуке ЕЗ нису правно обавезујуће за Југославију, њено ангажовање се могло кретати у оквирима добрих услуга или посредовања. Међутим, ни у теорији, ни у пракси није лако разликовати та два института, али је преовлађујуће мишљење да је значајна разлика међу њима у степену утицаја медијатора (неутрална страна) на решавање спора. Код добрих услуга медијатор има основни циљ да сукобљене стране доведе за преговарачки сто, чиме се његова улога завршава. Он не подноси предлоге за решење спора и не учествује у његовом разматрању. Насупрот томе, улога посредника је много активнија: он не само да обезбеђује да сукобљене стране почну преговоре него и подноси предлоге на основу којих се спор може решити.¹

И један и други институт у случају ангажовања ЕЗ у решавању југословенске кризе били су прихватљиви. Али, ништа више од тога. Максимум на који је ЕЗ била овлашћена било је евентуално подношење предлога за решавање југословенских проблема. Све друго, а поготову било какви притисци и уцене да се предлози прихвате, а нарочито казне због тога што нису прихваћени, представља драстичну злоупотребу међународног права. На жалост, од самог почетка ангажовања у југословенској кризи, ЕЗ кренула је управо путем прекорачења овлашћења, односно директног мешања у унутрашње ствари суверене државе Југославије. Она је, од понуде добрих услуга и посредовања, без зазора и потпуно отворено, узурпирала улогу коначног пресудитеља, онога који предлаже решења, али и изриче казне ако не буду прихваћена.

Примера за такво понашање има много. Већ први потези ЕЗ били су драстични и без преседана. На пример, под нечувеним притиском, у присуству министарске тројке, на седници од 1. јула 1991, за председ-

¹ Шире о добрим услугама и посредовању: С. Аврамов, М. Крећа, *Међународно јавно право*, Београд, 1983, стр. 382-386.

ника Председништва СФРЈ изабран је Стјепан Месић. Без обзира на основаност разлога да се Стјепан Месић не изабере за председника државе, тај избор је био унутрашња ствар државе Југославије и није било никаквог правног основа да се било која држава или било која међународна организација у њега меша.²

Други карактеристичан пример драстичног притиска ЕЗ везан је за план лорда Карингтона за решење југословенске кризе. После прве две верзије тога плана, 18. и 23. октобра 1991, министри иностраних послова земаља чланица ЕЗ на састанку у Бриселу, 29. октобра 1991, донели су одлуку да се примене санкције према републикама које до 4. новембра не прихвате предлог лорда Карингтона. На „принципијелност“ те одлуке најбоље указује чињеница да је лорд Карингтон касније нудио, 30. октобра и 5. новембра 1991, још две верзије документа. Дакле, мора се прихватити све што се понуди.

И многи други (готово сви) поступци и одлуке ЕЗ несумњиво показују да се она свесно определила да у југословенској кризи, уместо посредника, преузме улогу неприкосновеног судије који намеће решења. Међутим, остаје нејасно због чега је Југославија прихватила такав начин ангажовања ЕЗ у решавању југословенске кризе. Поготову, зашто га је прихватила готово прећутно, не покушавајући да утиче на услове и границе тог ангажовања. На тај начин је прихваћена прва, а затим и све остале иницијативе већ познате министарске тројке, а потом и осталих емисара и представника Заједнице. На исти начин је прихваћено сазивање Конференције о Југославији и учешће на њој,³ где су очигледно потиснути државни органи Југославије и преговори сведени на представнике република. Како се може објаснити, на пример, прихватање Арбитражне комисије конференције а да се не предвиде њене надлежности и правила на основу којих треба да ради, као и избор чланова без утицаја Југославије. И све то упркос релативно богатој међународној пракси и готово потпуно теоријски уобличеним и познатим ставовима о међународној арбитражи.⁴

Тако непромишљено и неопрезно пристајање државног руководства Југославије потпуно је необјашњиво, осим ако не постоје неке чињенице и околности које још нису познате. Мада је тешко претпоставити које би околности могле лишити једну суверену државу, што је у том

² Непосредно пре избора, Стјепан Месић је у више наврата јавно изјавио да му је циљ растурање државе Југославије. Нисмо сигурни да би у било којој држави у свету био могућ апсурд да се за њеног шефа бира човек који јавно изјављује да ће тај положај користити за њено рушење. Да су сумње и страхови оних који су одбијали да Месића изабере били оправдани потврдила је његова недвосмислена изјава у Сабору Хрватске, 5. децембра 1991: „Мислим да сам обавио задатак – Југославије више нема“.

³ Одлука о сазивању Мироне конференције о Југославији донесена је у Хагу, 3. септембра 1991. године.

⁴ Не може се рећи да се у Југославији нису чула упозорења на опасности од тако олаког прихватања ничим ограниченог мандата Европске заједнице. Многи аутори и компетентни стручњаци (на пример, С. Аврамов, Г. Перазић итд.) указивали су да то није добро и објашњавали правила међународног права која се односе на те проблеме, али је то остало без одјека.

тренутку Југославија несумњиво била, права да користи општеприхваћене норме међународног права у судбоносном тренутку по њен опстанак. На тај начин Југославија је своју судбину некритички препустила ЕЗ, готово с бланко овлашћењем да о њој одлучује, а последице таквог поступања биле су вишеструко негативне. Прво, такав приступ не одаје утисак да се ради о озбиљној и организованој држави, што, само по себи, слаби преговарачку позицију државе. Затим, некритичко прихватање ангажовања ЕЗ довело је Југославију на самом почетку у потпуно пасивну улогу у процесу преговарања. Наиме, југословенска дипломатија је углавном била у ситуацији да вуче изнуђене потезе и тражи одговоре на предлоге других. Уз то, веома ретко је била у могућности да нуди решења, односно да сама подноси предлоге. Коначно, давањем таквог овлашћења ЕЗ била је у каснијем току преговора често довођена у ситуацију да буде проглашена некооперативном. Наиме, будући да улога ЕЗ није била унапред уговорена и одређена, често су југословенски преговарачи били принуђени да изразе неслагање с предлозима који су били неприхватљиви и противни и правилима међународног права и интересима Југославије. Пошто су друге стране такве предлоге прихватале, Југославија је означавања као страна која одбија сарадњу.

Очигледно, Југославија на самом почетку није искористила свој значајно повољнији међународноправни положај суверене државе у односу на остале учеснике у југословенској кризи. Држава СФРЈ олако је пристала на интернационализацију југословенског проблема на начин који је за њу био најнеповољнији. Наравно, интернационализација кризе није могла да се избегне, али је међународно право Југославији нудило знатно више могућности од оних решења која су јој наметнута. (Тешко је сада са сигурношћу тврдити да би се ствари другачије одвијале да је, ако је већ прихваћено као нужно интернационализовање југословенског проблема, то учињено у Организацији уједињених нација, чији је Југославија члан оснивач.)⁵ У сваком случају, не може се порећи да је велики допринос (или велика кривица) државних органа Југославије за наведено ангажовање ЕЗ у југословенској кризи. Истина, питање је да ли се у ситуацији у којој је била Југославија и могло учинити много више. Јер, не може се говорити о успешној спољној политици ако услови за њу нису обезбеђени и унутрашњом политичком ситуацијом.⁶

⁵ Евантуални приговор да ни ангажовање Уједињених нација није битно променило положај и допринело бољем остварењу интереса Југославије не може бити релевантан доказ да ангажовање светске организације од почетка не би обезбедило другачије резултате. Једноставно, Уједињене нације су укључене у решавање југословенске кризе онда када су већ били опредељени основни ставови свих међународних чинилаца и подељене улоге „невиних“ и „криваца“. Осим тога, југословенски проблем је у Уједињене нације, практично, „унела“ ЕЗ, првенствено преко сталних чланица Савета безбедности, и то у тренутку кад је било немогуће предузимати даље мере без „покрића“. На тај начин су Уједињене нације „преузеле“ већ изграђене критеријуме и моделе за решавање проблема Југославије; оне су само наставиле тамо где ЕЗ више није могла.

⁶ Има разлога за бојазан да у Југославији, упркос извесним променама, још увек није обезбеђен озбиљан и уравнотежен приступ међународним односима, који би обезбеђивао њену неопходну и уобичајену кооперативност, без које ни

Од самог почетка ангажовања ЕЗ у југословенској кризи очигледан је континуитет метода и начина деловања. Када је отпочео оружани сукоб у Словенији, 27. јуна 1991, међународна заједница је недвосмислено, барем јавно, била за очување јединствене Југославије.⁷ На жалост, државно руководство није искористило ту прилику да легалном и легитимном радикалном акцијом заустави олако поигравање с ауторитетом државе и угрожавањем њеног суверенитета. Наиме, с много основа се може претпоставити да би енергична акција државе, уз неопходну и легитимну употребу силе, показала и свету и свима у Југославији да се основне вредности државе не могу некажњено нападати.⁸ То би, вероватно, спречило ширење пожара грађанског рата на Хрватску и, касније, Босну и Херцеговину. Та пропуштена прилика је значајно утицала на каснији ток догађаја, па и на ангажовање Европске заједнице.

Директно ангажовање ЕЗ у сукобу у Словенији отпочело је посредством министарске тројке, на Брионима 7. јула 1991. године. На састанку с члановима Председништва СФРЈ, руководством Словеније и Хрватске, председником Савезног извршног већа и савезним секретарима за унутрашње послове и народну одбрану усвојена је Заједничка декларација о мирном решавању кризе и Одлука о тромесечном мораторијуму на одлуке о раздруживању Хрватске и Словеније. То је била принципијелна одлука на основу неспорне чињенице да је Југославија суверена и јединствена држава, али и покушај да се југословенска криза реши мирним путем, што потврђује и садржај тих докумената. Наиме, у њима је предвиђен безуслован прекид оружаних сукоба, деблокирање касарни и војних објеката, демобилизација резервног састава милиције Словеније и Југословенске народне армије. Посебно је значајно то да је документима предвиђен тромесечни мораторијум на одлуке Слове-

једна држава не може да опстане у свету високе међузависности, а истовремено осигурао заштиту њених суверених права као државе. Још увек се догађа да се одбијају, истина све ређе, иницијативе које долазе из света под изговором да представљају мешање у унутрашње ствари (на пример, у области заштите људских права, иако је у свету већ општеприхваћено да су људска права општи јавни интерес који не може бити унутрашња ствар земље). Истовремено, допушта се потпуно неконтролисано и неоправдано „вршљање“ којекаких белосветских емисара по Југославији, који се, под изговором заштите људских права, директно и неовлашћено мешају у унутрашње ствари Југославије, подстићу сепаратистичке покрете у земљи на нарушавање уставног поретка, угрожавање суверенитета државе итд.

⁷ Министарски савет КЕБС-а, на састанку у Берлину 19. јуна 1991, изјаснио се у прилог јединствене Југославије, а Џејмс Бејкер, државни секретар САД, на крају посете Југославији, 21. јуна 1991, потврдио је да САД подржавају демократску и целовиту Југославију и да неће признати једностране акте отцепљења.

⁸ Наравно, није требало Словенце, или било који други народ, задржавати силом у Југославији. Али, било је неопходно показати да се сецесија не може остваривати силом и самовољом, односно да је држава спремна да на свако насиље одговори, и да може да одговори силом која је неопходна да се елиминише насилна претња суверенитету државе. Односно, да је једини могући пут договор свих југословенских народа.

није (и Хрватске) о отцепљењу, што је била потврда опредељења за јединство Југославије. У вези с тим је била и обавеза Словеније да на границама успостави стање које је постојало пре 25. јуна 1991. године. То је значило примену савезних царинских прописа и враћање обележја југословенске државе, што је доказ за инсистирање на суверенитету државе СФР Југославије. У том тренутку та становишта су, мање-више, била прихваћена у Европи.⁹ Изузетно, од самог почетка неке земље су се дрско и безобзирно мешале у југословенску кризу на апсолутно неконструктиван начин. Наиме, уместо да допринесу гашењу пожара оружаног сукоба, оне су га разбуктавале. Пре свих, то је била Аустрија, а нешто касније и Немачка и Мађарска.

Вредност наведених докумената требало је да се потврди у практичној примени. То значи да су могли да допринесу мирном решењу југословенске кризе само у случају да се доследно примењују на све стране у сукобу. Гарант такве примене докумената требало је да буде ЕЗ, која је том одлуком „позајмила“ свој ауторитет посредника у њиховом закључивању.

Објективна анализа спровођења тих докумената и понашања ЕЗ доказује да су ствари кренуле супротним током. Савезна држава је испунила све своје обавезе, па и више од тога, а Словенија (и Хрватска) ни једну. На такво понашање директно су их охрабривале поједине чланице ЕЗ и њена пасивност према таквом деловању. На пример, Аустрија и Немачка, уз доследну подршку Мађарске, истрајавале су на апсурдним тврдњама да је оружани сукоб у Словенији резултат агресије Југославије. На таквом ставу су вероватно темељиле своје директно мешање у сукоб извозом оружја у Словенију и бесомучном медијском кампањом против „српске“ и „комунистичке“ Југославије и Југословенске народне армије.

Упркос прецизним обавезама, на граници се ништа није променило. Она је и даље остала обележена као државна граница Словеније, а уместо савезних и даље су се примењивали републички прописи. Касарне ЈНА и други војни објекти не само да нису деблокирани, већ је блокада појачана. Припадницима ЈНА било је онемогућено да излазе из касарни и крећу се по Словенији без посебних дозвола. Уместо мораторијума на одлуке о раздруживању, Словенија је наставила са спровођењем већ донесених и доношењем одлука и мера које су биле операционализација једностраног отцепљења.

Неизвршавање обавеза које је преузела Словенија било је очигледно, па је било оправдано очекивање да ЕЗ изврши притисак и присили је да се придржава договореног. Уместо тога, после разговора с председником Словеније Миланом Кучаном, 3. августа 1991, фамозна министарска тројка је оценила да Словенија испуњава своје обавезе. То је, наравно, био подстрек Словенији да настави са таквим понашањем,

⁹ На заседању Европског парламента у Стразбуру 9. јула 1991, усвојена је резолуција о Југославији којом је изричито наглашено да се не подржавају једностранни акти сецесије.

па је и њено учешће у раду Конференције о Југославији било више формално него израз напора да се, уз поштовање преузетих обавеза, заиста тражи задовољавајуће решење југословенског проблема. Након тога, с обзиром на више него благонаклони став ЕЗ, никога није изненадило када је, 8. октобра 1991, Скупштина Словеније прогласила самосталност и одредила да све јединице ЈНА напусте њену територију до 18. октобра 1991. године. Пошто је Председништво СФРЈ још 18. јула 1991. донело одлуку о повлачењу ЈНА из Словеније и како је тај процес већ био у току, тада је фактички завршен процес отцепљења Словеније и њено конституисање као самосталне државе.¹⁰

Од самог почетка југословенске кризе Хрватска је с „пристојне“ удаљености пратила акције и мере које је предузимала Словенија, и то све до 25. јуна 1991. године. Тада је, као и Словенија, донела Декларацију о проглашењу самосталне и суверене Републике Хрватске. При том је у ЕЗ занемарена суштинска разлика у односу на Словенију: да је у Хрватској живело око 15 одсто српског становништва, и то на релативно компактним територијама, које су Срби настањивали вековима и на којима су чинили већину или, барем, значајну мањину становништва. Зато је било јасно, поготову када се узму у обзир негативна искуства српског становништва с „Независном Државом Хрватском“, а и ранија, да словеначки „рецепт“ у Хрватској води у неизбежан сукоб са српским становништвом. Свакако, таква очекивања и процене чинила су извесним и програмска опредељења победничке ХДЗ на првим вишестраначким изборима у Хрватској.¹¹ Уосталом, и пре почетка оружаног сукоба у Словенији многи инциденти у Хрватској најављивали су такав развој догађаја. На пример, после ноћног упада специјалаца хрватског МУП-а у станицу милиције у Бенковцу одговор Срба у Книнској крајини био је веома јасан: 17. августа 1990. на саобраћајницама су подигнуте барикаде. На стварање паравојних састава у Хрватској, под формалним изговором јачања резервног састава милиције, и на илегални увоз наоружања, Срби су одговорили самоорганизовањем и наоружавањем. На доношење Устава Хрватске, којим је Хрватска проглашена „националном државом хрватског народа“, што је за Србе значило статус националне мањине, Српско национално вијеће и Извршно вијеће САО Крајине одговорили су, 28. фебруара 1991, доношењем одлуке о раздруживању од Републике Хрватске.

Покушаји хрватских власти да силом наметну решења која су за Србе у Хрватској очигледно неприхватљива довели су и до првих оружаних сукоба. Покушај МУП-а Хрватске да заузме станицу милиције

¹⁰ То, наравно, не значи да је Словенија тада, као ни сада, решила све проблеме који произлазе из једностраног отцепљења. Напротив, проблема је још много, али од тада чак ни СФРЈ није оспоравала самосталност и независност Словеније.

¹¹ Фрањо Туђман је јавно изјавио да је „Независна Држава Хрватска... била и израз повисесних тежњи хрватског народа“, да је срећан што му жена није „ни Жидовка ни Српкиња“. Један од првих потеза нових власти Хрватске била је промена Устава Хрватске, којим је петокрака на застави замењена шаховницом која Србе неизбежно подсећа на крваву и не далеку прошлост.

у Пакрацу и да милиционере Србе замени Хрватима, довело је 2. и 3. марта 1991. до првог оружаног сукоба са српским народом. Већ 31. марта 1991. избио је нови сукоб, на Плитвицама, између српске милиције и специјалног одреда МУП-а Хрватске, који је формирао станицу милиције, која ту раније није постојала, на територији с изразито већинским српским становништвом. Први жесток сукоб, с већим бројем жртава, избио је између припадника МУП-а Хрватске и становника Борова Села, с већинским српским становништвом, 2. маја 1991. године. Сукоби су учестали, а жртава је било све више, поготову после 25. јула 1991, кад је Сабор Републике Хрватске усвојио Декларацију о проглашењу самосталне и суверене Републике Хрватске.

У таквим условима и Хрватска је прихватила обавезе предвиђене Брионском декларацијом, међу којима је била најважнија она о тромесечном мораторијуму на одлуке о раздруживању. Уместо да се придржава те обавезе, она је почела да спроводи мере за операционализацију одлуке о „раздруживању“. Убрзано је стварала оружане саставе, игнорисала и проглашавала неважећим прописе и одлуке надлежних државних органа Југославије. Тако је дошло до апсурдне ситуације: Стјепан Месић, као председник Председништва СФРЈ, потписивао је одлуке и затим јавно позивао државне органе Хрватске да их не поштују, а као врховни командант оружаних снага СФРЈ инсистирао је на томе да се ЈНА прогласи агресором у Хрватској због настојања да раздвоји стране у сукобу. Истовремено, оружани састави Хрватске ометали су и спречавали повлачење јединица ЈНА из Словеније. Нападали су војне транспорте и одузимали наоружање и опрему. Такође, отпочело се с блокадама и нападима на касарне и војне објекте у Хрватској, а припадници ЈНА и чланови њихових породица изложени су малтретирању и безразложном хапшењу. Логична последица таквог понашања власти Хрватске била је озбиљно ширење сукоба на сва њена подручја с већинским српским становништвом. Такав развој догађаја није спречило ни упућивање првих група страних посматрача на кризна подручја у Хрватској, 14. августа 1991. године.

Такво понашање власти Хрватске и очигледно неизвршавање прихваћених обавеза остали су без икаквог одјека у Европској заједници. Штавише, поједине њене чланице, пре свега Немачка, а затим и Аустрија, јавно су истицале да ће, уколико се наставе оружани сукоби, признати Хрватску као суверену државу. То је, несумњиво, био подстицај Хрватској да настави, уместо да обустави оружане сукобе.

У таквим околностима, Европска заједница је у Хагу, 3. септембра 1991, усвојила Декларацију о Југославији, којом је најављено сазивање конференције о Југославији, за чијег председника је одређен британски дипломата лорд Карингтон. Декларацијом су утврђени принципи на основу којих је требало да се тражи мирно решење југословенске кризе: 1) нема једностране измене граница уз употребу силе; 2) свима у Југославији мора да се обезбеди заштита права, и 3) потпуно поштовање свих легитимних интереса и легитимних тежњи. Као орган Конферен-

ције установљена је Арбитражна комисија (Бадинтерова комисија) која је требала да се бави правним питањима која се појаве у раду Конференције.

Начелно, принципима за решавање југословенске кризе тешко да се може било шта приговорити. Али, проблеми су настали у њиховој практичној примени, односно тумачењу. То је јасно већ на основу односа ЕЗ према првом принципу. Наиме, било је логично да се гаранција непроменљивости граница силом односи на међународно признате границе, тј. на границе државе СФРЈ. Уместо тога, тај принцип је ЕЗ применила на административне границе бивших југословенских република, које чак ни унутрашњим прописима СФРЈ нису биле потпуно и прецизно утврђене. Разлози да се административне границе прогласе државним сасвим су нејасне, а основ за такво становиште не може се наћи у правилима међународног права. Осим тога, таквим тумачењем доведено је у питање остварење и друга два принципа. Наиме, једна од легитимних тежњи коју би ваљало омогућити јесте и остваривање права на самоопредељење народа, на које се позивала и Европска заједница. Гаранцијом само административних, а не и државних граница СФРЈ то право се од права народа „претворило“ у право на самоопредељење територија, које такође нема утемељење у међународном праву.

На другом заседању Конференције о Југославији у Хагу, 18. октобра 1991, лорд Карингтон је поднео Нацрт декларације о Југославији, с предлозима за решење југословенске кризе. Нацртом је предложено давање суверености и независности југословенским републикама које то желе, њихово међународно признање и право на слободно удруживање. За области у којима припадници неке националне или етничке групе чине већину предложен је специјални статус, с тим што је такав статус изричито наведен за Србе у Хрватској. Међутим, већ 23. октобра 1991. лорд Карингтон је подео нови предлог, у којем су изостале одредбе у којима је специјални статус изричито предвиђен за Србе у Хрватској, али је уграђен захтев да се аутономним покрајинама врати статус од пре 1990. године. Док су још тражена правна решења за југословенски проблем у оквиру Конференције о Југославији, министри иностраних послова земаља чланица ЕЗ, на заседању у Бриселу 29. новембра 1991, донели су одлуку да се уведу санкције према републикама које од 4. новембра 1991. не прихвате предлог лорда Карингтона. То је једна од одлука која умногоме оправдава сумње у принципијелност, и то из најмање два разлога. Прво, потпуно је нелогично и неприхватљиво да се тако ултимативно захтева потписивање документа који још није завршен и о којем се воде преговори (последњу верзију лорд Карингтон је понудио 5. новембра 1991, дакле после истека рока садржаног у претњи санкцијама), односно да се инсистира на прихватању докумената чији текст још није утврђен, тј. прихватању обавеза чија садржина још није позната. Друго, министри земаља чланица ЕЗ послужили су се средством за чију припрему нису овлашћени. Наиме, није спорно да је свака држава овлашћена да бира своје партнере у економској, као и у

свакој другој области, али ЕЗ нема овлашћење да изриче санкције, поготову према земљама које нису њене чланице.

Лорд Карингтон је понудио још две верзије документа о решавању југословенске кризе. У трећој, од 30. октобра 1991, изостављен је став о враћању статуса аутономијама од пре 1990. године. У последњој верзији, од 5. новембра 1991, међу основне принципе за решавање југословенске кризе предвиђена је, и то изричито, могућност стварања заједничке државе за републике које у њој желе да остану, као и могућност да републике, које то желе, установе јединствено унутрашње тржиште. Представници Србије и Црне Горе, као и четири члана Председништва СФРЈ, одбацили су ту верзију документа због изостављања права народа на самоопредељење. Одбор ЕЗ био је више него хитан: 8. новембра Савет министара ЕЗ донео је одлуку о санкцијама према Југославији, с тим што је 2. децембра 1991. одлучено да се оне примене само према Србији и Црној Гори.

Следећи потез ЕЗ предузела је 16. децембра 1991, када је Савет министара усвојио два документа: Декларацију о критеријумима за признавање нових држава у источној Европи и СССР-у и Декларацију о Југославији. У првој декларацији утврђени су општи критеријуми које ће примењивати ЕЗ при признавању нових држава. Они се, према Декларацији, заснивају на „нормалним стандардима међународне праксе и политичкој стварности у сваком појединачном случају“. У Декларацији о Југославији најављено је да ће ЕЗ признати независност свих југословенских република које то желе ако испуњавају услове наведене у првој декларацији, што треба да оцени Арбитражна комисија Конференције о Југославији. Све републике су позване да до 23. децембра 1991. поднесу пријаве и доказе да испуњавају услове за признање, с тим да Савет министара донесе одлуке о евентуалном признању после 15. јануара 1992. године. Та одлука је донесена иако су многи компетентни стручњаци и политичари, па и државе, упозоравали да признавање појединих република не доприноси решењу југословенске кризе. Посебно је на то упозоравао председавајући Конференције о Југославији, лорд Карингтон. Сада је у свету готово неподељено мишљење да је та одлука, после које је уследило признање Хрватске и Словеније, нанела непоправљиву штету преговорима о решењу кризе у Југославији.

У вези с том одлуком неизбежно се намеће питање о сврси Конференције о Југославији када су такве одлуке доношене у време док је она још трајала и када решења значајних питања које је криза наметнула нису била ни на виду. Очигледно, таква одлука је прејудуцирала резултате Конференције. Било је сасвим јасно да је ЕЗ подлегла притисцима Немачке, која је инсистирала на признавању Словеније и Хрватске, што је постало потпуно очито 23. децембра 1991, кад је Немачка признала независност Словеније и Хрватске, не чекајући чак ни процедуру коју је усвојила Европска заједница.

Није требало дуго чекати да се схвати да су услови које је ЕЗ поставила и правни принципи на које се позивала били, у суштини,

тражење „правног“ покрића за већ донету одлуку. Арбитражна комисија је 15. јануара 1991. саопштила да само Словенија и Македонија испуњавају предвиђене услове. Према мишљењу Комисије, Хрватска би могла да испуни услове ако усклади Уставни закон (одредбе о заштити мањина) с Нацртом конвенције Мировне конференције о Југославији, а Босна и Херцеговина ако становништво на референдуму изрази вољу да се она конституише као суверена и независна држава.

Сигурно је да ни Бадинтер ни остали творци Мишљења Арбитражне комисије не могу да се поносе резултатима свога рада. Јер, Арбитражна комисија је у припреми Мишљења више водила рачуна о политичким интересима, или оним што је представљено, под утицајем Немачке, као политички интерес Европске заједнице, него о правном аспекту, што је био њен задатак. Упркос томе, чак ни такво мишљење Арбитражне комисије није испоштовано. Наиме, 15. јануара ЕЗ објавила је да су њене чланице одлучиле да отворе процес признавања Словеније и Хрватске. Истог дана Аустрија, Белгија и Велика Британија су признале те две републике, а наредних дана још око 50 држава, међу којима и све чланице Европске заједнице.

Ако се може разумети признање Словеније, која је имала све елементе државности према правилима међународног права (територија, становништво, суверенитет), потпуно је јасно да није било оправдања за признавање Хрватске, која није испуњавала ниједан од тих услова.¹² У административним границама Хрватске још је трајао оружани сукоб, границе Хрватске још нису потпуно дефинисане, а Хрватска није вршила суверену власт на готово 30 одсто своје територије. Тешко је порећи да је такво понашање Европске заједнице имало неповољан утицај на развој догађаја у Босни и Херцеговини, који су се опасно заоштравали и водили у оружани сукоб. Оружани сукоби и признање које је заиста уследило били су опасан преседан који је охрабрио муслиманске снаге да покушају исто. Управо због тога су многи трезвени гласови упозоравали да би понављање поступка примењеног у Хрватској у случају Босне и Херцеговине имало кобне последице.

Први резултати Међународне конференције о Босни и Херцеговини, која је отпочела с радом 14. фебруара 1992. у Сарајеву, под покровитељством ЕЗ, којом је председавао Португалац Жозе Кутиљеро, били су охрабрујући и давали су наду да се у Босни и Херцеговини може избећи крвави расплет. На петом заседању Конференције о Босни и Херцеговини, у Сарајеву 18. марта 1992, представници три националне странке (СДА, СДС и ХДЗ) потписали су Изјаву о принципима нових

¹² Признање државе је политички а не правни акт, иако има значајне правне последице. Постојање државе не зависи од њеног међународног признања, али није спорно да признање омогућава држави потпуни правни саобраћај и пуноправно и потпуно учешће у међународним односима. Због тога се признање државе не може узимати олако, поготову у ситуацији каква је била наметнута југословенском кризом. У том случају чини се да је ЕЗ, од које се морала очекивати посебна пажња, напречац донела одлуку о признању Словеније и Хрватске.

уставних решења за Босну и Херцеговину. Према том документу требало је да Босна и Херцеговина остане као једна држава, у постојећим границама, са три конститутивне јединице засноване на националном принципу. Изгледало је да је пронађено решење које може да осигура да се бар тај проблем југословенске кризе реши мирним путем. Хрватска демократска заједница Херцег-Босне, као представник хрватског народа у Босни и Херцеговини, већ је, фактички, у западној Херцеговини створила хрватску конститутивну јединицу која је, у сваком погледу, показивала изразито висок степен самосталности и остварила знатно ближе и чвршће везе с Републиком Хрватском него с централним властима у Сарајеву. Слично је било и са српским народом, који је већ био формирао своје органе власти на територијама на којима је био већинско становништво. У политичким иступима и представници Срба и представници Хрвата изричито су се изјашњавали за Босну и Херцеговину као конфедерацију три конститутивне јединице засноване на етничком принципу. Све је то указивало да је, пристајањем и представника муслиманског народа на принципе уставних решења, нађен прави начин за миран расплет и отклањање опасности од оружаног сукоба у Босни и Херцеговини.

Управо кад се назирало мирно решење кризе у Босни и Херцеговини у Европској заједници је почео да циркулише захтев за признањем Босне и Херцеговине као независне и јединствене државе. Носилац тог захтева, као и у случају Хрватске и Словеније, била је Немачка, подржана од Аустрије. Права кампања за признање Босне и Херцеговине заглушила је гласове оних који су упозоравали да је то пут који води директно у оружани сукоб. На жалост, поново су притисци Немачке и њених савезника били јачи од гласова разума. На заседању у Луксембургу, 6. априла 1992, Савет министара ЕЗ усвојио је Декларацију о Југославији, у којој је наглашено да је Заједница одлучила да од 7. априла 1992. призна Републику Босну и Херцеговину у постојећим границама. Бојазан трезвених и компетентних политичара била је сасвим оправдана: истога дана избили су широм Босне и Херцеговине оружани сукоби у којима је већ првог дана погинуло 14, а рањено више од 100 људи.

Том неразумном и несхватљивом одлуком поновљене су исте неприincipијелности Европске заједнице као у случају Хрватске и Словеније. Призната је „држава“ која нема ниједног елемента државности и коју више од половине њеног становништва не признаје, и поново је прејудиицирано коначно решење проблема, и то на начин потпуно супротан ономе који су представници три народа већ били договорили. Таква одлука је подстакла муслиманску страну, која је од самог почетка настојала да створи унитарну државу у којој је Србима, па и Хрватима, намењен положај националне мањине, да заоштри оружане сукобе. Тим више што је стално охрабривана обећањима војне интервенције ако се оружани сукоби наставе. Зато и није било нимало неочекивано што је ту неприincipијелну и неразумну одлуку ЕЗ настојала да накнадно рационализује јасним и једностраним опредељењем за муслиманску

страну у сукобу. Чињено је то уз невиђену медијску кампању и осуду само српске стране за све што се у Босни и Херцеговини догађало. Срби су проглашавани за агресоре, заједно са ЈНА и Југославијом, иако су југословенски држављани, одмах након избијања сукоба, повучени из Босне и Херцеговине.¹³

После свега, наставак Конференције о Босни и Херцеговини изгледао је као фарса, поготову ако се има у виду њен ток. Наиме, било је очигледно да Алија Изетбеговић од самог почетка, односно од дана признања Босне и Херцеговине, опструираше рад Конференције. Чинио је то на различите начине: кашњењем на седнице, одбијањем да дође или напуштањем седница које су већ биле у току. При томе, „стварао“ је разлоге и оправдања за такве своје поступке.¹⁴ Европској заједници била је јасна суштина његових настојања да се онемогући спровођење већ договорених решења, али то није имало никакве последице по муслиманску страну. Напротив, изрицане су нове оптужбе према српској страни.

Уместо настојања да се већ постигнути договор о Босни и Херцеговини као држави са три конститутивне јединице даље разрађује као основа мирног решавања спорова, и да се инсистира на његовом спровођењу, у ЕЗ дошло је до постепеног и готово прећутног напуштања тог модела. Коначно, он је и фактички напуштен после прекида преговора у Лисабону, 27. маја 1992, на захтев муслиманске делегације. Од тога дана се, практично, питање југословенске кризе „сели“ у Уједињене нације, али углавном према моделу који је већ створен у Европској заједници. Наиме, земље ЕЗ имају веома значајну улогу и утицај на мере и поступке које предузимају Уједињене нације ради решавања југословенске кризе.

Недоследности у деловању Европске заједнице

у решавању југословенске кризе

О деловању Европске заједнице у југословенској кризи постоје веома различити ставови у југословенској и светској јавности. Једни се без резерве позитивно изражавају о свему што је ЕЗ предузимала, а други, такође потпуно и без резерве, све то негативно оцењују. У почетку су се те оцене заснивале више на емотивном односу према мерама ЕЗ и њиховим последицама него на рационалним критеријумима

¹³ Одлука о повлачењу припадника ЈНА – југословенских држављана, донета је 27. априла 1992, а последње јединице су повучене 20. маја 1992. године. То повлачење су стално ометали муслимански оружани састави и ЈНА била је изложена знатним губицима (у Добровољачкој улици у Сарајеву, у Тузли итд.).

¹⁴ Типичан, али не и једини пример понашања Алије Изетбеговића и толерисање таквог понашања јесте масакр људи у реду за хлеб у улици Васе Мискина у Сарајеву, који је послужио као изговор да муслиманска делегација напусти преговоре у Лисабону. Иако је ЕЗ морало бити познато да су тај масакр усценирале муслиманске снаге (извештај о томе је доспео у Савет безбедности Уједињених нација), једина последица је било усвајање санкција против Југославије. Предлагачи резолуције су биле и чланице ЕЗ: Белгија, Француска и Велика Британија.

и критичком приступу.¹⁵ Међутим, све је више критичких анализа мера и поступака ЕЗ, тако да и они који су их, у начелу, подржавали изричу озбиљне критике појединим њеним поступцима (најчешће према признавању бивших југословенских република као самосталних држава).

Кад се анализирају расположиве чињенице чини се да није тешко закључити да је Европска заједница у свом деловању у југословенској кризи показала много недоследности у општем приступу том проблему, али и у појединостима.

Прва велика недоследност ЕЗ с кобним последицама јесте тумачење права на самоопредељење. Наиме, сецесионистичка настојања Словеније и Хрватске оправдавана су правом народа на самоопредељење. То „оправдање“ је, непосредно после избијања оружаних сукоба у Словенији, углавном прихваћено у ЕЗ, која је многе своје конкретне поступке и мере објашњавала управо тим „неотуђивим“ правом народа. Међутим, то право је у југословенском случају недоследно примењивано. Пре свега, право на самоопредељење народа је неспорно гарантовано у Повељи Уједињених нација и Међународном пакту о политичким и грађанским правима.¹⁶ Али, то није никакво надправо или право супериорно над другим правима која су гарантована, такође, Повељом Уједињених нација, као што су, на пример, право на интегритет државе, које је с нашег аспекта релевантно. Дакле, ради се о два правила међународног права исте правне снаге. Притом ваља узимати у обзир чињеницу да међународно право не прописује поступак за остварење права на самоопредељење. Али, то не значи да не постоје никаква правила у том погледу. Чини нам се да, када се говори о остварењу тог права, мора да се узима у обзир и правило о апсолутној забрани претње силом и употребе силе, које је *ius cogens*, правило од којег нема одступања, осим у случајевима који су изричито предвиђени Повељом Уједињених нација (самоодбрана и мере принуде Уједињених нација). У таквој ситуацији једини могући закључак јесте да се право на самоопредељење не може остваривати силом.

Друго значајно питање у вези с правом народа на самоопредељење јесте питање субјекта тог права, односно да ли појам народа треба тумачити као демос (грађани) или као етнос (нација). Нама се чини да је исправно, у погледу права на самоопредељење, да се појам народа тумачи у етничком значењу. Уосталом, у досадашњој међународној пракси, осим изузетака на афричком континенту – где нису постојале формиране нације, то је било готово искључиво тумачење, а позивом на то право створене су готово све модерне европске националне

¹⁵ Такве оцене се заснивају, на пример, на теорији завере против српског народа, на мржњи према српском народу и сличним критеријумима који су у међународним односима потпуно ирелевантни. Било би много боље за положај српског народа и државе, да се разлози за изазове међународног окружења траже у рационалном политичком интересу тих земаља.

¹⁶ Члан 1. Повеље Уједињених нација, члан 1. Међународног пакта о политичким и грађанским правима.

државе. Међутим, има и аргументованих мишљења да појам народа треба тумачити у смислу демоса, иако такво тумачење води у нерешиве проблеме. Наиме, и у првом тумачењу поставља се питање квантума народа коме треба признати право на самоопредељење. Ако бисмо то право схватили као право грађана, неизбежно се поставља питање коликом делу грађана оно припада. Доведено до апсурда, могло би се поставити питање да ли то право могу да остваре свако село, град или општина. Наравно, то је супротно духу и смислу права на самоопредељење, али прави критеријум за „зауостављање“ тог права не постоји ако се народ тумачи у смислу демоса.

Конечно, поставља се питање садржаја права на самоопредељење народа, јер Повеља не садржи одредбе о томе. У Међународном пакту о грађанским и политичким правима то право подразумева да народи „слободно уређују свој политички положај и слободно спроводе свој привредни, друштвени и културни развој“. Из наведених одредаба произилази да се право на самоопредељење не исцрпљује у праву народа да створи сопствену државу, односно не значи да се обавезно остварује на тај начин, али подразумева и то. Другим речима, народ који одлучи да користи то своје право овлашћен је да одлучи о модалитетима његовог остварења, али мора да води рачуна о објективним условима за то.

Наравно, то нису сви проблеми који се јављају у вези с остваривањем права на самоопредељење народа, али се и на основу њих може сагледати приступ ЕЗ у југословенском случају.

Значајно је да је југословенским уставом од 1974. то право такође било институционализовано (Југославија је једна од ретких земаља у свету која је у Устав уградила то право). Одредбама Устава предвиђено је да то право припада народима, што значи да су на то право могли да се позивају народи који су Уставом државе били одређени као конститутивни народи Југославије: Срби, Хрвати, Црногорци, Словенци, Македонци и Муслимани. Такође, Уставом је била, посредно, одређена и процедура за остваривање права на самоопредељење. Наиме, изричитом одредбом у чл. 5, став 3. Устава предвиђено је да се граница СФРЈ не може мењати без сагласности свих република и аутономних покрајина. Међутим, према одлукама и мерама које су предузимане у ЕЗ, право на самоопредељење народа у случају Југославије није тумачено на наведени начин.

Наиме, заснивајући право Хрвата, Словенаца, Македонаца и муслимана (у Босни и Херцеговини) на формирање властите државе на праву народа на самоопредељење, уз истовремено гарантовање унутрашњих граница република бивше СФРЈ, Европска заједница је, фактички, право на самоопредељење народа „тумачила“ као право на самоопредељење територије на којима ти народи живе, што нема утемељења ни у међународном праву, ни у пракси држава. На тај начин, практично, негирано је право Срба и Црногораца који живе на територијама ван матичних република (Србије и Црне Горе) да се тим правом користе. Осим тога, ЕЗ толерисала је насилно остваривање тог права. Јер, нема

никакве сумње да су Словенија и Хрватска, а касније и Босна и Херцеговина, то своје „право“ остваривале применом силе, и то у почетку правним насиљем, кад су стављали ван снаге прописе из искључиве надлежности савезне државе, а касније и фактичком оружаној силом. Уместо јавног санкционисања таквих поступака и осуде примене силе, Европска заједница, а поготову поједине њене чланице, охрабривале су такво понашање сталним обећањима да ће признати Словенију, а касније и Хрватску, ако се оружани сукоби наставе. Посебно трагичне последице имало је признање Босне и Херцеговине, кад је дошло до крвавих сукоба који, на жалост, још трају, уз небројене жртве.

Посебно је спорно признавање тог права у случају Босне и Херцеговине јер је очигледно, а сукоби између Хрвата и муслимана у њој то најбоље доказују, да је интерес за државу Босну и Херцеговину у административним границама бивше истоимене републике прихватљив само за муслимански народ, док се таквој државној творевини сасвим конкретно одупиру и Срби и Хрвати. Тврдоглаво инсистирање ЕЗ на целовитости Босне и Херцеговине као државе, уз уважавање тешкоћа и процеса које би изазвало евентуално стварање три конститутивне националне јединице, неразумно је и неразумљиво. На „стакленим ногама“ је тврдња, коју стално понављају европски званичници, да у таквој држави могу да живе заједно сви народи, осим Словенаца, због чијег сукоба је, углавном, и дошло до распада СФРЈ. Уосталом, како би могли да живе у „малој Босни и Херцеговини кад нису могли заједно у релативно великој Југославији“, запитао се и амерички професор политичких наука Хенри Кисинџер.

Коначно, свима у Југославији, који су почели да се позивају на право на самоопредељење и да на њему заснивају, у суштини, једнострано отцепљење од СФРЈ, и у Европској заједници морало је бити јасно да се у условима овакве измешаности народа јављају небројени проблеми у остварењу тог права. Такође, свима је морала бити позната историјска чињеница да је у прошлости то право најчешће остваривано у бруталним сукобима и уз велике жртве. То су били довољни разлози да се у позивању на то право, а посебно на његово остварење, приступа с дужном пажњом. Европска заједница, уколико је желела да помогне, морала је да инсистира да се стварна воља свих народа у Југославији утврди на плебисциту организованом под међународном контролом, како је то било у пракси држава, а не да признаје као легитимне референдуме у појединим републикама који су организовани пошто су већ били донесени „правни“ акти о отцепљењу. Такође, било је логично очекивање да ЕЗ, уместо што је охрабривала насиље обећањем признања ако се сукоби наставе, доследно примењује принцип непроменљивости граница СФРЈ док се о томе не постигне споразум свих народа Југославије. Истина, остаје питање како би се развијала ситуација да је ЕЗ деловала на тај начин. Међутим, резултати њеног тумачења и примене права на самоопредељење народа у Југославији су видљиви.

Друга велика недоследност у деловању ЕЗ јесте став према сукобљеним народима у Југославији, који је посебно изражен у вези с оружаним сукобима у Босни и Херцеговини и поводом њих. То се нарочито односи на политичке и јавне изјаве званичника ЕЗ, али и на конкретно деловање и мере које је она предузимала.

Од почетка оружаних сукоба у Југославији ЕЗ истрајава на готово искључивој кривици Срба и српској агресији. Тешко да и треба доказивати бесмисленост таквих тврдњи, поготову у случају Словеније, када је ноторна чињеница да су тамо у сукобу били Словенија и држава СФРЈ, преко ЈНА, у којој су били и Хрвати, Македонци, муслимани и припадници свих југословенских народа и националних мањина. Сасвим је јасно да се од самог почетка у Југославији радило о унутрашњем оружаном сукобу и да не може бити говора о агресији, поготову не о агресији Србије, односно Југославије и Срба. Такође, не може се порећи чињеница да у Хрватској, а поготову у Босни и Херцеговини, Срби бране вековна огњишта, односно територије на којима живе. Иначе, како другачије објаснити чињеницу да у Хрватској није било оружаних сукоба у крајевима у којима не живе Срби.

С друге стране, ЕЗ „не види“ да у оружаном сукобу против Срба, а сада и против муслимана, учествују оружане снаге државе Хрватске, што уосталом не поричу ни хрватски званичници. Напад Хрватске на Босну и Херцеговину, коју је као суверену и независну државу признала управо она, ипак није био довољан да се Хрватска прогласи агресором, иако је сасвим јасно да је западна Херцеговина, коју насељавају претежно Хрвати, већ фактички део Хрватске (примењују се правни прописи Републике Хрватске, важи хрватска монета итд.). Све то није био довољан разлог да се Хрватској озбиљно приговори, а камоли да се због таквог понашања изложи санкцијама као Југославија, иако су припадници ЈНА – држављани Југославије, повучени из Босне и Херцеговине још пре него што је о санкцијама одлучено.

Следећа трагична недоследност у понашању ЕЗ према југословенском сукобу јесте однос према хуманитарном праву и његовим повредама. Од самог почетка оружаних сукоба у Југославији за повреде су углавном оптуживани Срби, ЈНА и Југославија. Само понекад, више куртоазно него озбиљно, да би се, ваљда, створио привид објективности и неутралности, помињано је да „злочине чине све стране у сукобу“. Такав однос био је, у то нема сумње, снажан импулс „независним“ медијима у иностранству да такву слику о српском народу продубљују до бесмисла, понекад и на запрепашћујуће неинтелигентан и провидан начин. Како другачије тумачити да човека са српском шајкачом на глави означавају као хрватску избеглицу или да снимљене гробове са православним крстом приказују као гробове убијених муслимана. Истовремено, српске жртве и патње остајале су без одјека, без обзира на то колико су биле аргументоване. Ретко се о њима говорило, а кад се то није могло избећи, релативизоване су изразима да су се злочини „наводно догодили“, да „српска страна тврди“, и слично. Такав однос сведочи да

је брига за повреде хуманитарног права у оружаним сукобима у Југославији била мотивисана политичким а не хуманитарним разлозима, барем у званичним круговима Европске заједнице. Такав приступ представља најгору могућу „услугу“ међународном хуманитарном праву и јачању вере у његову снагу.

Осим наведених било је и много других примера који доказују да је у приступу југословенској кризи ЕЗ имала двоструке стандарде. О разлозима за такве ставове не може се још са сигурношћу говорити. Али, сигурно је да се такво понашање заснива на политичким интересима ЕЗ и њених појединих чланица, а никако на мржњи или љубави према било ком учеснику у југословенској кризи. Јер, љубав и мржња су потпуно ирационалне и у међународним односима ирелевантне категорије, тако да на њима државе и њихове асоцијације тешко могу да заснивају озбиљну политику и озбиљне намере. А намере ЕЗ у југословенској кризи су биле, и јесу, више него озбиљне.

Друго је питање да ли су политички интереси ЕЗ, који се могу препознати, барем у неким основним цртама, реални и добро дефинисани, или су само претпостављени. У сваком случају, изгледа да интереси чланица ЕЗ нису били истоветни, а и интереси ЕЗ према појединим аспектима југословенске кризе нису били подударни. Том амбиваленцијом се и могу објаснити различити договори ЕЗ поводом истих проблема.¹⁷ Изгледа, такође, да је ЕЗ решавању неких питања југословенске кризе прилазила без довољно познавања проблема, односно недовољно припремљена, па се неки поступци и политичка објашњења могу разумети само као накнадна рационализација и тражење разлога за мере које су већ примењене.¹⁸

Уместо закључка

На основу наведеног, чини се основним закључак да је ЕЗ била, и још јесте, један од основних чинилаца у решавању југословенске кризе. При томе, основана је тврдња да је њено ангажовање било вишеструко проблематично, како у погледу правног основа за то деловање, тако и у погледу приступа и мера које је примењивала у решавању кризе.

¹⁷ Не може се другачије разумети олако пристајање или, како велики број аутора аргументовано тврди – иницирање и санкционисање распада Југославије, које се образлаже чињеницом да је Југославија била вештачка заједница народа који више не могу да живе заједно, уз истовремено инсистирање на целовитости Босне и Херцеговине, у којој, одједном, ти исти народи могу да живе заједно. Поред неуважавања воље свих народа у Босни и Херцеговини, тај начин размишљања показује и, не мале, логичке проблеме.

¹⁸ Такве су природе, на пример, тезе о Србима и Југославији као агресорима, или о недемократским властима у Србији и Југославији, које су унапред криве за све. У ту групу спада и неистинита и ничим доказана тврдња да се у Југославији воде оружани сукоби без преседана у историји. Добрим познаваоцима проблема је јасно да то нема основа, јер је било, а и сада има, сукоба који су били и жешћи и крвавији. Сам генерални секретар Уједињених нација је рекао да у Кабулу гине више људи за недељу дана од укупног броја жртава у Сарајеву од почетка сукоба, али то није заслужило медијску пажњу. Очито, теза треба да оправда становиште да је према „дивљацима на Балкану“ допуштена примена сваке мере јер они разумеју само силу.

Улоге Европске заједнице у југословенској кризи, с обзиром на све мере и поступке које је предузимала, не може да се оцени као објективна и непристрасна. Напротив, пречесто да би било случајно, она је деловала једнострано, фактички се опредељујући, ако не формално и изричито, за једну страну у сукобу. Притом је често деловала и против властитог интереса, али поготову против интереса српског народа и државе Југославије. Такво њено деловање је често омогућавано, или барем олакшавано, и понашањем званичника и одговорних органа СФРЈ. Међутим, то не умањује одговорност ЕЗ за поступке и мере које је предузимала, а које су, често, доприносиле разбуктавању сукоба у Југославији. Уосталом, све су чешће и гласније такве критичке приредбе у земљама ЕЗ и не само у њима.

Једна од великих негативних последица таквог приступа решавању југословенске кризе јесте и чињеница да је кроз раније деловање ЕЗ створен модел за решавање југословенског проблема који су преузеле и Уједињене нације. Тај модел је у органима УН институционализован, посебно у Савету безбедности, али се, очигледно, његова примена обезбеђује и непосредним утицајем чланица ЕЗ при доношењу конкретних одлука. Наравно, ни тај модел није у целини неприхватљив, али га треба прилагодити реалној ситуацији и обезбедити балансиран приступ и непристрасно уважавање интереса свих учесника.